

Działania nauczycieli (szkoły) jako czynnik profilaktyczny.

Prof. ndzw. dr hab. K. Wojcieszek

Pedagogium Wyższa Szkoła Nauk Społecznych w Warszawie

Zachowania problemowe uczniów wymieniane przez nauczycieli.

- *„Zwykła” przemoc fizyczna i psychiczna – wobec uczniów i wobec nauczycieli.*
- *„Cyberprzemoc”.*
- *Naruszenia prawa, w tym regulaminów szkolnych (np. wagary, wymuszenia).*
- *Palenie tytoniu.*
- *Używanie narkotyków (w tym tzw. dopalaczy).*
- *Nieadekwatne korzystanie z sieci, gier, komputerów, hazard.*
- *Próby samobójcze.*
- *Używanie napojów alkoholowych*
- *Ryzykowna aktywność seksualna.*

Możliwe skutki bezpośrednie ryzykownych zachowań...

- **Zaburzenia w rozwoju osobistym** i ewentualna **utrata zdrowia** – fizycznego, psychicznego, społecznego, duchowego.
- **Mniejsze osiągnięcia**, zwłaszcza w nauce (np. obniżenie wskaźnika IQ w wyniku palenia marihuany (8-10 pkt na skali Bineta), poważne alkoholowe zmiany w mózgu podobne do FAE).
- **Utrata życia** (wypadki, również samobójstwa).
- **Tzw. banalizacja życia (najmniej znana!).**

Które z zachowań skutkuje ilością zgonów ludzi młodych?

- **Zaskakujące: używanie napojów alkoholowych! [wypadki, zatrucia]**
- (uwaga: nie „nadużywanie” lecz używanie – w tym wieku nie ma „nadużywania”).
- Inne zachowania również potrafią być bardzo groźne (przykłady: samobójstwa w wyniku molestowania lub cyberprzemocy; samobójstwa w wyniku używania marihuany i innych narkotyków).

Niezależnie od doraźnych częściiej występują straty wychowawcze.

- Brak osiągnięcia celów wychowania występuje nawet wtedy, gdy uda się wyeliminować straty doraźne.
- [To „wykolejenie” się nie musi od razu oznaczać głębokiej demoralizacji, ale po prostu osoba przestaje kształtować w sobie sprawności intelektualne i moralne.]
- **Uczeń nie osiąga celów kształcenia i wychowania.**

A co z „korzyściami” rozwojowymi?

- Pewna grupa badaczy (np. D. Foxcroft) podkreśla **pozytywne** aspekty zachowań ryzykownych jako wyraz normy rozwojowej. Czy słusznie?
- Z faktu, że zachowania ryzykowne są przez młodych wykorzystywane na „ścieżce rozwoju” nie wynika ich normatywność!
- **Znacznie lepiej podobne cele rozwojowe osiąga się w inny sposób** (casusy: *skauting, harcerstwo, oaza*). [Tyle, że wymaga to „fatygi”.]

Czy szkoła może działać zapobiegawczo?

- Owszem. Może i powinna zaproponować określone **działania: niespecyficzne** (oparte na codziennych formach pracy szkoły) i **specyficzne** (różnorodne tzw. programy profilaktyczne czy interwencyjne (profilaktyka uniwersalna i selektywna)).
- Powinny spełniać standardy takich działań czyli być: nowoczesne, dobrze dobrane, sprawdzone pod względem skuteczności.
- [Niestety... często takie działania są źle dobierane, a ich pozytywne efekty zanikają w czasie z powodu warunków społecznych! (*badania nad trwałością efektów „Project Northland”, programu Botvina i innych , analogiczne w Polsce).*]

Programy profilaktyczne.

- Przykłady programów autora: „*Noe*”, „*Debata*”, „*Korekta*”, „*Korekta-rewizja*”, „*Smak życia czyli debata o dopalaczach*”, „*ARS czyli jak dbać o miłość*”, „*Przygotowanie do profilaktyki domowej*”, „*Dżungla*”.
- Inne przydatne: „*Program Domowych Detektywów*”, „*Archipelag Skarbów*”, „*Spójrz inaczej*”, „*Spójrz inaczej na agresję*”, „*Saper*”, „*Program Wzmacniania Rodziny*” i wiele innych.
- [Wiele takich propozycji znajduje się w bazach danych, np. w systemie programów rekomendowanych.]

Ważne!

Działania specyficzne (programy) w szkole, prowadzone samodzielnie lub z pomocą wyspecjalizowanych współpracowników, należy stosować **systematycznie i w sposób ciągły.**

Cenny rodzaj działań specyficznych:

Nauczyciel może w normalny tok zajęć wplatać różnorodne wątki profilaktyczne zgodnie z własnym przedmiotem nauczania.

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

SYSTEM ODDZIAŁYWAŃ PROFILAKTYCZNYCH W POLSCE - stan i rekomendacje dla zwiększenia skuteczności i efektywności planowania i realizowania działań profilaktycznych w mikro i makro skali. Projekt realizowany przez Fundację „Masz Szansę” jako zadanie publiczne na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej. Umowa nr MEN/2016/DWKI/1175

Fundacja
„Masz Szansę”
“You Have a Chance” Foundation

Jednak cenniejsze jest działanie niespecyficzne w szkole.

Propozycja: niespecyficzne działania profilaktyczne opierają się na [redukcji czynników ryzyka i wzmocnieniu czynników chroniących] **poprzez zwyczajną praktykę pracy szkoły**, w jej codziennych, typowych działaniach.

Niezwykle ważne, aby wiedzieć, że...

Zwyczajny sposób pracy szkoły ma znaczenie profilaktyczne!

Klasyczna „lista czynników chroniących”.

- *Lista tzw. czynników relacyjnych Hawkinsa/Catalano/Millera (1992):*
- **Więź z rodzicami (czynnik zasadniczy), [ewentualnie dorosły, przyjazny „mentor”].**
- **Sukces szkolny i więź ze szkołą. [!!!!!!!]**
- **Praktyki religijne.**
- **Zakorzenie w normach i autorytetach społecznych (wspólnota pozarodzinna).**
- **Konstruktywna grupa rówieśnicza.**
- *[Różnorodne pomocne umiejętności psychologiczne – przedmiot psychoedukacji]*

Przykłady działań profilaktycznych w szkołach: przeciwdziałanie przemocy w szkole.

- Działania specyficzne (program Olweusa, TZA), „Spójrz inaczej na agresję”, „Saper”).
- Mają zbadaną skuteczność, były poddane ewaluacji.
- Jednak najkorzystniej jest odwołać się do działań niespecyficznych. Jakich?
- Według prof. **J. Surzykiewicza** (2000) jest to pewien system działań opisany jak podajemy poniżej.

Pozytywny kontekst uczenia się

...

- Różnorodność form nauczania.
- Powiązanie z życiem codziennym uczniów.
- Roztropność w dyscyplinowaniu.
- Ograniczenie nacisku na osiągnięcia.
- Sprawiedliwe ocenianie.

...

- Wsparcie w uczeniu się.
- Zapobieganie zawodom.
- Poradnictwo problemowe.
- Czytelne granice i reguły.
- Specyficzne środki zaradcze.
- Rozwiązania przestrzenne.
- Droga do szkoły...
- Doskonalenie nauczycieli – wspieranie ich.

Pozytywny KLIMAT SZKOŁY

...

- Budowanie wspólnoty.
- Przeciwdziałanie anomii.
- Komunikacja w szkole.
- Unikanie konfliktów nauczyciel – uczeń.
- Unikanie etykietowania.
- Rozwój kompetencji społecznych uczniów.
- Integracja środowiska.

...

- Wzmacnianie prawidłowego poczucia własnej wartości uczniów.
- Pomoc w podejmowaniu dojrzałej refleksji w podejmowaniu roli płciowej.
- Prewencja wpływu mediów.
- Współpraca z rodzicami.
- Współpraca z lokalnym środowiskiem.

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

SYSTEM ODDZIAŁYWAŃ PROFILAKTYCZNYCH W POLSCE - stan i rekomendacje dla zwiększenia skuteczności i efektywności planowania i realizowania działań profilaktycznych w mikro i makro skali. Projekt realizowany przez Fundację „Masz Szansę” jako zadanie publiczne na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej. Umowa nr MEN/2016/DWKI/1175

Fundacja
„Masz Szansę”
“You Have a Chance” Foundation

To nie wszystko...

Aby szkoła działała zapobiegawczo konieczne jest dążenie i osiągnięcie pewnego specjalnego celu ogólnego.

Najważniejszy cel profilaktyczny szkoły: do czego zmierzamy?

- Do tego, **aby w danej szkole jako wspólnocie panowały konstruktywne przekonania normatywne.**
- Przykłady: tutaj (w naszej szkole):
- nie pije się...
- nie pali się...
- nie narusza się godności... itd. itp.
- [Taki system pisanych / niepisanych norm wypracowuje się wszechstronnie i przez czas dłuższy. **Jest zasadniczym elementem kultury organizacyjnej szkoły.**]

Pod względem tych norm...

- Poszczególne szkoły **różnią się** pod względem wypracowanych norm profilaktycznych.
- [Bez stałego podtrzymywania system normatywny może się załamać, mamy wtedy tzw. „anomię”.]

Przykłady szczególnie krytyczne...

- „Antyprofilaktyczna” postawa nauczyciela (np. upijanie się, zwłaszcza znane uczniom lub wręcz z nimi) .
- **„Syndrom ucznia drugorocznego...”**
- Uczeń trudny, niepoddający się oddziaływaniom - negatywna tożsamość.
- Negatywny efekt „dokręcania śruby” i reakcja uczniów zmierzająca do odzyskiwania kontroli przez przemoc (Frączek, 1996).
- *„Ja braków nie przepuszczam”* – nauczyciel zbyt surowy i jego „efekty”.
- Etykietowanie negatywne.
- Kapitulacja – cicha akceptacja ryzykownych zachowań.

Kiedy uczy my dobrze? Rola kompetencji wychowawczych i dydaktycznych oraz entuzjazmu nauczycielskiego.

- Definicja nauczyciela wg starożytnych i średniowiecznych autorytetów: nauczyciel to wytwórca znaków prowadzących ucznia do samodzielnego uzyskiwania prawdy (i dalej: pełnienia dobra).
Aktywizacja, dialog!
- [Tzw. metody aktywizujące mają starożytne korzenie.] (Wojcieszek, 2013; Wojcieszek, 2016)

„Kapitał” dobrego nauczyciela.

- **Kluczowa jest rola doskonalenia metodycznego w ramach konkretnych przedmiotów oraz kompetencje interpersonalne („inteligencja emocjonalna”), również wiedza z zakresu „zarządzania klasą”.**

Ryzyka...

- Ryzyko wypalenia zawodowego nauczycieli.
- Ciągłe zmiany elementów systemu oświaty.
- Dominacja kształcenia nad wychowaniem.
- Niż demograficzny.
- Rywalizacja szkół.
- Negatywne wpływy kulturowe obejmujące również nauczycieli i uczniów.

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

SYSTEM ODDZIAŁYWAŃ PROFILAKTYCZNYCH W POLSCE - stan i rekomendacje dla zwiększenia skuteczności i efektywności planowania i realizowania działań profilaktycznych w mikro i makro skali. Projekt realizowany przez Fundację „Masz Szansę” jako zadanie publiczne na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej. Umowa nr MEN/2016/DWKI/1175

Fundacja
„Masz Szansę”
“You Have a Chance” Foundation

U źródeł problemów

- Warto zwłaszcza chronić młodych przed rozpaczą. (Wojcieszek, 2005).

Autor twierdzi, że proces rozpacz jest kluczowym, uniwersalnym czynnikiem ryzyka.

- Rozpacz to proces nieadekwatnej reakcji na zagrożenia relacji osobowych (zaufania, wymiany dobra, akceptacji istnienia Drugiego).
- Relacje osobowe są zawsze narażone na ryzyko zanikania, ale istotne jest to, jak reagujemy na ich słabnięcie czy utratę.

Wszelkie zaburzenia relacji osobowych...

- ...stają się kanwą powstawania nieadekwatnych rozwiązań – zachowań ryzykownych.
- Np. zła sytuacja w rodzinie ucznia (alkohol, przemoc, więzienie, konflikty, rozwód).
- Również szkoła może stanowić „środowisko generujące rozpacz”, np. w sytuacji różnych form przemocy, deprywacji potrzeb osobowych itp.

Dlatego rację mają tacy autorzy jak:

- J. Surzykiewicz (szkoła ma być wspólnotą), M. Dziewiecki (uczyć dla relacji z Bogiem i ludźmi)
- I wszyscy ci , którzy wskazują na konieczność dbania o codzienność szkoły jako wspólnoty osobowej.

Ostatecznie...

- ... ostatecznie okazuje się, że profilaktyka nie zastąpi wychowania!
- Może natomiast chronić doraźnie istnienie i zdrowie wychowanków jako jego podmiotów.

Lektury dodatkowe.

- Surzykiewicz J., Agresja i przemoc w szkole, Warszawa , 2000.
- Wojcieszek K., Nasze dzieci w dżungli życia. Jak pomóc im przetrwać? Kraków, 2016.
- Wojcieszek K. , Wygrać życie. Szkolny program profilaktyki., Kraków, 2002.
- Wojcieszek K., Na początku była rozpacz, Kraków, 2005.
- Wojcieszek: artykuły w „Trendach” (i w innych miejscach sieci).

Kontakt z autorem.

- k.wojcieszek@pedagogium.pl